

DANUTA KOŁODZIEJCZYK

Warszawa

Ocena poziomu zrównoważonego rozwoju gmin w Polsce

Wprowadzenie

W Polsce idea zrównoważonego rozwoju coraz częściej uważana jest za koncepcję rozwoju gmin, ponieważ przyjęte w niej zasady prowadzą do racjonalnego gospodarowania przestrzenią, dając tym samym większe możliwości poprawy jakości życia obecnym i przyszłym mieszkańcom tych terenów. Mimo trwającej od dłuższego czasu dyskusji nt. zrównoważonego rozwoju pojęcie to nie jest do chwili obecnej precyzyjnie zdefiniowane. W Polsce koncepcje na ten temat przedstawiali m.in. Poskrobko¹, Borys², Górka³, Fiedor⁴. U podstaw wymienionych koncepcji leży wspólna idea, a mianowicie systemowe ujmowanie zjawisk społecznych, gospodarczych i środowiskowych oraz przedstawienie relacji między nimi. Chodzi bowiem o to, że tylko podejście interdyscyplinarne może przyczynić się do poprawy jakości życia i pracy społeczeństwa, co jest głównym założeniem idei zrównoważonego rozwoju.

¹ B. Poskrobko, *Paradygmat zrównoważonego rozwoju jako wiodący kanon w badaniu nowych obszarów ekonomii*, „Ekonomia i Środowisko” 2013, nr 2 (46).

² T. Borys, *Wskaźniki zrównoważonego rozwoju na lokalnym poziomie*, w: *Aplikacyjne aspekty trwałego rozwoju*, red. G. Dobrzański, Rozprawy Naukowe nr 94, Wydawnictwo Politechniki Białostockiej, Białystok 2002.

³ K. Górka, *Wdrażanie koncepcji rozwoju zrównoważonego i trwałego*, „Ekonomia i Środowisko” 2007, nr 2 (32), Białystok.

⁴ *Podstawy ekonomii środowiska i zasobów naturalnych*, red. B. Fiedor, C.H. Beck, Warszawa 2002.

Celem opracowania jest próba oceny poziomu zrównoważonego rozwoju gmin w Polsce ze wskazaniem zjawisk uniemożliwiających równoważenie rozwoju. Analiza zrównoważonego rozwoju gmin dotyczy roku 2005 i 2012, była przeprowadzona na zbiorowości 2476 gmin, z czego 1590 to gminy wiejskie, 579 to gminy miejsko-wiejskie, 307 miejskie. Opracowanie oparte jest na źródłach statystyki publicznej Banku Danych Lokalnych GUS.

1. Metoda badań poziomu zrównoważonego rozwoju gmin

Zarówno w Polsce, jak i na świecie nie udało się opracować kompleksowego zestawu cech, które mogłyby posłużyć do oceny stopnia zrównoważonego rozwoju przestrzeni. Mierzenie i monitorowanie zjawisk związanych z zrównoważonym rozwojem i przedstawienie syntetycznej miary powoduje konieczność zastosowania wybranych i dostępnych wskaźników w przyjętych obszarach badań. W opracowaniu do oceny zrównoważonego rozwoju wykorzystano wskaźniki rozwoju gospodarczego, społecznego i środowiskowego. Założono, że wybrane wskaźniki lokalnego rozwoju w powyższych aspektach mają istotny wpływ na kształtowanie zrównoważonego rozwoju. O doborze wskaźników zdecydowały kilkuletnie badania prowadzone w zakresie rozwoju lokalnego w Zakładzie Polityki Społecznej i Regionalnej IERiGŻ PIB. Wśród bogatych wskaźników charakteryzujących rozwój zrównoważony wybrano kilka w aspekcie:

- **gospodarczym** – udział bezrobotnych w wieku produkcyjnym; udział wydatków inwestycyjnych w ogólnych wydatkach gmin; liczba pracujących i liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym oraz dochód własny gmin na 1 mieszkańca. Pokazują one z jednej strony możliwości kreowania miejsc pracy, a z drugiej strony efekty tych działań;
- **społecznym** – udział ludności w wieku produkcyjnym; udział kobiet w ogólnej populacji; 3-letnie saldo migracji i przyrost naturalny na 1000 mieszkańców; liczba organizacji pozarządowych na 10 tys. mieszkańców; udział wydatków na opiekę socjalną w ogólnych wydatkach gmin oraz liczba mieszkań oddanych na 10 tys. mieszkańców. Człowiek, a ściślej mówiąc społeczność lokalna wraz warunkami jej życia stanowi cel wszelkich procesów gospodarczych;

- **środowiskowym** – udział ludności korzystających z oczyszczalni ścieków; udział użytków rolnych w powierzchni ogółem; udział lasów w powierzchni ogółem; udział obszarów chronionych w powierzchni ogółem oraz wydatki budżetów gmin na ochronę środowiska w ogólnych wydatkach gmin. Zestaw tych wskaźników z jednej strony podkreśla zasoby i walory środowiska przyrodniczego, z drugiej strony świadczy o podejmowaniu (lub nie) działań zapobiegawczych jego degradacji.

W pierwszej kolejności wyznaczono syntetyczny wskaźnik poziomu rozwoju gospodarczego, społecznego i środowiskowego w 2005 r. i 2012 r. W tym celu wykorzystano miarę rozwoju Z. Hellwiga (pełne omówienie metody – zob. Hellwig 1968). Otrzymane wartości oceniające poziom rozwoju gospodarczego, społecznego i środowiskowego przedstawiono w relacji do średniej dla badanego obszaru, przyjmowanej za 100. Analiza trzech elementów rozwoju zrównoważonego pozwoliły podzielić zbiorowość gmin na pięć grup – na podstawie wartości średniej wskaźnika syntetycznego i odchylenia standardowego od średniej:

bardzo niski $x_i < \bar{x} - 0,9\delta_x$,

niski poziom $\bar{x} - 0,3\delta_x > x_i \geq \bar{x} - 0,9\delta_x$,

średni poziom $\bar{x} + 0,3\delta_x > x_i \geq \bar{x} - 0,3\delta_x$,

wysoki poziom $\bar{x} + 0,9\delta_x > x_i \geq \bar{x} + 0,3\delta_x$,

bardzo wysoki poziom $x_i \geq \bar{x} + 0,9\delta_x$,

\bar{x} – średnia, δ_x – odchylenia standardowe.

Wyliczone syntetyczne wskaźniki rozwoju pozwoliły ocenić stopień zrównoważenia trzech aspektów rozwoju gmin w Polsce oraz określić, który aspekt utrudnia poziom zrównoważenia gminy.

Do obliczenia stopnia zrównoważenia gminy wykorzystano wzór:

$$SD_i = \sqrt{\frac{1}{2} \sum_{j=1}^3 (X_{ij} - \bar{X}_j)^2}.$$

Miara syntetyczna powstała poprzez zastosowanie w jednej formule zasad normalizacji i agregacji zmiennych. Jako podstawę standaryzacji przyjęto odchylenie standardowe. Miarą braku spójności jest dla i-tej gminy odchylenie standardowe rang dla 3 wskaźników (ekonomicznego, społecznego i środowiskowego).

gdzie:

SD – poziom zrównoważenia gmin,

X_{i1} – ranga wskaźnika ekonomicznego w próbie,

X_{i3} – ranga wskaźnika demograficznego w próbie,

X_{i3} – ranga wskaźnika środowiskowego w próbie.

Otrzymano wartość poziomu zrównoważonego należy interpretować – im niższa wartość, tym poziom zrównoważenia gminy jest korzystniejszy.

Wskazanie znaczenia poszczególnych aspektów na poziom zrównoważenia gminy, określono według wzoru 2. Numer wskaźnika najbardziej oddalonego od średniej dla danej i -tej gminy to:

$$MAX_i = \arg \max_j |X_{ij} - \bar{X}_j|.$$

2. Wyniki badań

Analizując poziom rozwoju gospodarczego, społecznego i środowiskowego w 2005 i 2012 r. możemy stwierdzić, że w każdym aspekcie największa liczba gmin była w grupie gmin o niskim i średnim poziomie rozwoju. Na przykład w 2012 r. gminy o niskim i średnim poziomie rozwoju gospodarczego stanowiły aż 75% badanych gmin, społecznym 52,7% a środowiskowym 62%. Wartości te są bardziej zróżnicowane w poszczególnych rodzajach gmin; w rozwoju gospodarczym tylko w 6,2% ogólnej liczby gmin miejskich poziom rozwoju był niższy od średniej dla badanych obszarów, w gminach wiejskich 81%, a miejsko-wiejskich 63,7%; w poziomie rozwoju społecznego analogiczne wskaźniki wyniosły dla gmin miejskich 39%, wiejskich 57% i miejsko-wiejskich 59,1%, a w poziomie rozwoju środowiskowego dla gmin miejskich 67,7%, wiejskich 53,7% i miejsko-wiejskich 47,8%. Tak wysoki odsetek gmin wiejskich o niższym od średniej poziomie rozwoju gospodarczego, dotyczył szczególnie gmin o niewielkiej liczbie mieszkańców. Nie ulega wątpliwości, że gminy te wymagają wsparcia w postaci specjalnych programów (np. dotyczących rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw), tak, aby zahamować niekorzystne zjawiska gospodarcze w gminie.

Porównując zmiany w latach 2005–2012 w poziomie rozwoju gospodarczego, społecznego i środowiskowego należy stwierdzić, że gminy o niskim i średnim poziomie rozwoju stanowiły najliczniejszą grupę, w których miał miejsce spadek poziomu w trzech rozważanych aspektach. Odwrotna sytuacja miała miejsce w przypadku bardzo wysokiego poziomu rozwoju (tabela 1). Można powiedzieć, że nie nastąpił proces nazywany w literaturze „efektem doganiania” *catch-up effect*⁵. Efekt doganiania polega na osiągnięciu wyższej stopy wzrostu przez obszary biedniejsze niż obszary bogatsze.

Tabela 1

Liczba gmin w relacji do zmiany poziomu rozwoju gospodarczego, społecznego i środowiskowego w latach 2005–2012

Poziom rozwoju	Zmiany w poziomie rozwoju 2005–2012					Razem
	<80	80–90	90–100	100–110	>110	
gospodarczego						
bardzo niski	16	6	1			23
niski	71	304	429	173	45	1022
średni	20	86	291	273	170	840
wysoki	6	13	107	122	99	347
bardzo wysoki	4	5	46	91	100	246
razem	117	414	874	659	414	2478
społecznego						
bardzo niski	264	27	27	15	51	384
niski	199	107	82	65	183	636
średni	86	80	107	129	268	670
wysoki	35	31	70	69	230	435
bardzo wysoki	35	28	53	57	180	353
razem	619	273	339	335	912	2478
środowiskowego						
bardzo niski	165	13	10	7	37	232
niski	283	44	51	62	193	633
średni	231	70	75	88	448	912
wysoki	85	39	34	37	300	495
bardzo wysoki	18	8	11	12	157	206
razem	782	174	181	206	1135	2478

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS – obliczenia własne.

Dane z tabeli 1 świadczą, że doganianie poziomu rozwoju gospodarczego, społecznego i środowiskowego bogatszych gmin przez uboższe następuje bar-

⁵ J.G. Williamson, *Regional inequality and process of national development: a description of the patterns*, „Economic Development and Cultural Change” 1965, XIII (4, Part II).

dzo powoli, co więcej, odbywa się przy jednoczesnym wzroście nierówności między gminami. Utrzymujące się nierówności w tych poziomach rozwoju gmin można tłumaczyć tym, że w badanych latach ze środków na politykę regionalną (spójności) korzystały raczej bogatsze gminy. Miały one korzystniejszą sytuację finansową i łatwiej im było akceptować jedną z istotnych zasad polityki spójności „zasadę dodatkowości”. Na tych obszarach nastąpił więc proces dywergencji, a nie konwergencji. Być może z chwilą rozszerzenia polityki spójności o aspekt terytorialny, gdzie większą wagę przywiązuje się do stworzenia szans wyrównywania dysproporcji w rozwoju wewnątrz województwa – proces konwergencji będzie następował. Założono przecież, że wyznacznikiem praktycznego kształtowania polityki spójności są nie tylko deklarowane cele, lecz również skuteczne narzędzia ich realizacji⁶.

O utrzymujących się różnicach w poziomie rozwoju gospodarczego, społecznego i środowiskowego w gminach czy poszczególnych rodzajów gmin świadczy również współczynnik zmienności. W 2012 r. w przypadku gmin miejskich najwyższy był w zakresie rozwoju społecznego 115,6%, a najniższy w rozwoju gospodarczego 26,9%; w gminach wiejskich najwyższy był w rozwoju gospodarczym 58,3%, najniższy w rozwoju środowiskowym 34,1%; w gminach miejsko-wiejskich najwyższy był w rozwoju społecznym 47,4%, najniższy w rozwoju środowiskowym 34,1%.

Z punktu widzenia procesów rozwoju interesujący jest nie tyle poziom nierówności, ile jego dynamika. Niewielki spadek zróżnicowania mierzony współczynnikiem zmienności w latach 2005–2012 zauważono w rozwoju gospodarczym wśród gmin wiejskich, w rozwoju społecznym w gminach miejskich, a w rozwoju środowiskowym w gminach miejsko-wiejskich i wiejskich. Wyjaśnienie spadku nierówności w rozwoju środowiskowym można tłumaczyć tym, że wraz z przystąpieniem do UE, Polska stała się przedmiotem ponadlokalnej polityki ochrony środowiska i jest na etapie wdrażania wielu dyrektyw, m.in. wodnej, aglomeracyjnej itp.

Analizując poziom rozwoju gospodarczego, społecznego i środowiskowego w układzie gmin można stwierdzić, że występują różnokierunkowe różnice w rozkładzie przestrzennym. Około 20% badanych gmin wykazało zgodność poziomu rozwoju (uwzględniając wszystkie poziomy rozwoju) w trzech rozwa-

⁶ *Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007–2013*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2007.

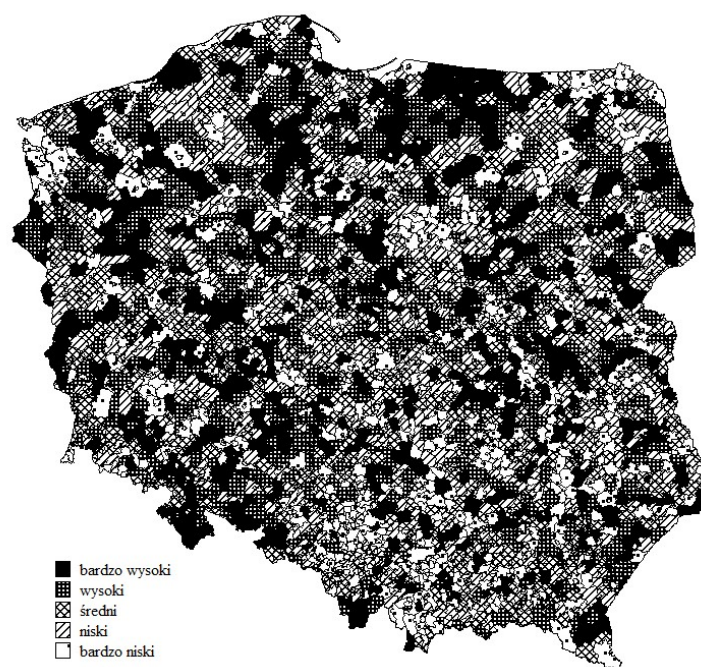
żanych aspektach zrównoważonego rozwoju, przy czym między aspektem gospodarczym a społecznym wynosiła ona 23% gmin, środowiskowym a gospodarczym w 21,9% gminach i środowiskowym a społecznym w 18,8% gminach. Najwyższa zgodność w poziomie rozwoju gospodarczego i społecznego wystąpiła w przypadku gmin miejskich 30,7% ogólnej liczby gmin miejskich; najniższa w przypadku środowiska i gospodarki w gminach miejsko-wiejskich 16,9% ogólnej ich liczby.

Uzyskane wyniki niskiej zgodności potwierdzają także słabe zależności korelacyjne pomiędzy rozkładem badanych aspektów zrównoważonego rozwoju; pomiędzy poziomem rozwoju gospodarczego a poziomem rozwoju społecznego – współczynnik korelacji wyniósł 0,21; poziomem rozwoju społecznego a poziomem rozwoju środowiska 0,08 i poziomem rozwoju środowiska a poziomem rozwoju gospodarczego 0,11. Stosunkowo niski poziom korelacji z udziałem rozwoju środowiskowego świadczy, że środowisko przyrodnicze może być barierą w kształtowaniu zrównoważonego rozwoju. Mimo że rozwój w tych trzech aspektach dokonuje się na niskim poziomie współzależności – to koncentruje się na pewnych obszarach (teoria polaryzacji). Tymi biegunami rozwoju gospodarczego, społecznego i środowiskowego są gminy o większej liczbie mieszkańców i gminy położone w pobliżu większych ośrodków osadniczych.

Obliczono poziom zrównoważenia rozwoju trzech aspektów w poszczególnych gminach – wykorzystując wzór nr 1. Wartość sumaryczna poziomu zrównoważenia wahała się od 9,5 w gminie Gryfice do 1385,4 w gminie Dziwnów, przy średniej dla badanych gmin 654,8. Obliczona dla każdej gminy wartość pozwoliła przeprowadzić klasyfikacje w celu otrzymania gmin o podobnym poziomie zrównoważenia. Wyodrębniono pięć grup zrównoważenia: bardzo niski, niski, średni, wysoki i bardzo wysoki – stosując również dwa parametry średnią arytmetyczną i odchylenie standardowe. Im niższa wartość sumaryczna, tym poziom zrównoważenia rozwoju jest korzystniejszy. Przedstawienie w formie graficznej poziomu zrównoważonego rozwoju gmin przedstawia rys. 1.

Znacznie wyższy poziom zrównoważenia wykazują gminy miejsko-wiejskie (595,3) niż miejskie (788,7) czy wiejskie (650,6). Ogólnie należy stwierdzić, że gminy o mniejszej liczbie mieszkańców wykazują wyższy poziom zrównoważenia (tabela 2). Ta grupa gmin wykazuje również spadek różnicowania w poziomie zrównoważenia, o czym świadczą współczynniki zmien-

ności z roku 2005 i 2012. Najwyższy spadek zróżnicowania w poziomie zrównoważenia nastąpił w gminach woj. łódzkiego (o 20%), śląskiego i świętokrzyskiego (około 15%), które charakteryzuje także niski stopień zrównoważenia. Może to świadczyć, że pozycja tych gmin na tym poziomie zrównoważenia utrwała się. Zróżnicowanie poziomu zrównoważonego rozwoju gmin przedstawia rys. 1, scharakteryzowano dwie skrajne grupy gmin.

Rys. 1. Poziom zrównoważenia gmin w 2012 r.

Źródło: Bank Danych Lokalnych – obliczenia własne.

Do grupy o najwyższym poziomie zrównoważenia zaliczono 528 gmin tj. 21,3% ogólnej liczby badanych gmin, z tego 55 stanowią gminy miejskie (17,9% ogólnej liczby gmin miejskich), 321 wiejskie (tj. 20,1% ogólnej liczby gmin tego rodzaju) i 152 miejsko-wiejskie (tj. 26,2% ogólnej liczby gmin tego rodzaju). Z tego wynika, że wśród gmin o najwyższym poziomie zrównoważenia gminy miejsko-wiejskie w stosunku do ich ogólnej liczby stanowiły najwyższy udział. Są to głównie gminy o najwyższym potencjale ludnościowym.

Analizując to zjawisko w układzie przestrzennym możemy stwierdzić, że najwięcej gmin o najwyższym poziomie zrównoważenia znajdowało się w woj. warmińsko-mazurskim (33,6%) i zachodniopomorskim (29,8%), a najmniej w woj. śląskim (13,2%), łódzkim (14,1%) i świętokrzyskim (11,8%).

Tabela 2

Liczba gmin w poszczególnych poziomach zrównoważenia a liczba mieszkańców w gminie w 2012 r.

Liczba mieszkańców w gminie	Średni poziom zrównoważenia gmin	Liczba gmin o poziomie zrównoważenia					Liczba gmin ogółem
		bardzo wysokim	wysokim	średnim	niskim	bardzo niskim	
miejsko-wiejskiej	595,3	158	130	127	104	82	601
< 5	594,4	6	9	2	5	3	25
5–7,5	650,6	19	20	25	30	14	108
7,5–15	607,7	59	55	64	43	33	254
15–30	529,0	62	41	29	18	20	170
> 30	657,9	12	5	7	8	12	44
wiejskiej	650,6	315	301	351	310	292	1569
< 2,5	748,2	4	3	8	9	9	33
2,5–5	646,8	110	106	110	104	96	526
5–10	646,3	153	140	173	148	138	752
10–15	654,8	37	37	42	38	35	190
> 15	675,3	11	15	18	10	14	68
miejskiej	788,7	55	36	35	47	133	306
< 10	793,8	6	9	3	16	16	50
10–20	689,2	18	10	9	8	23	68
20–50	752,1	19	11	19	14	38	101
50–100	905,3	5	4	2	8	29	48
> 100	913,8	7	2	2	1	27	39

Źródło: Bank Danych Lokalnych – obliczenia własne.

Do grupy o najniższym poziomie zrównoważenia zaliczono 507 gmin tj. 20,5%. Najliczniejszą grupę w stosunku do ogólnej liczby tego rodzaju gmin – miejskie stanowiły 43,3%, wiejskie 18,5% i miejsko-wiejskie 13,8%. W przypadku gmin miejskich najliczniejszy ich udział stanowiły gminy o dużej liczbie mieszkańców. Gminy o najniższym poziomie zrównoważenia stanowiły największy udział w woj. śląskim 34,1%, małopolskim 33,5% i świętokrzyskim 31,4%, a najniższy udział w woj. opolskim 9,9%, warmińsko-mazurskim 10,3% i lubelskim 13,2%.

Badania pozwoliły zidentyfikować aspekt utrudniający w największym stopniu poziom zrównoważenia gminy. W tym celu wykorzystano wzór nr 2.

Okazało się, że 38,2% badanych gmin dotyczyło to aspektu środowiskowego, 31,1% gmin aspektu gospodarczego i 30,7% gmin aspektu społecznego. Zidentyfikowany aspekt środowiskowy jako czynnik utrudniający zrównoważenie bardziej dotyczy gmin o większej liczbie ludności i gmin z woj. mazowieckiego (45,2% ogólnej liczby gmin w województwie) i podlaskiego (46,6%). Specyfika tego aspektu ujawniła się również w bardzo niskim stopniu korelacji między aspektem gospodarczym i społecznym.

Podsumowanie

Zagadnienie zrównoważonego rozwoju należy do ważnych wyzwań zarówno poznawczych, jak i praktycznych. W opracowaniu sformułowano spostrzeżenia odnośnie do nowego paradygmatu zrównoważonego rozwoju, który nie powinien oddzielać kwestii środowiska przyrodniczego od zjawisk ekonomicznych i społecznych. Efekty dotychczasowych działań na rzecz zrównoważonego rozwoju trzeba ocenić jako niezadawalające. Relatywnie niewielki odsetek badanych gmin (20%) charakteryzowało się zrównoważonym rozwojem (uwzględniając zgodność we wszystkich poziomach rozwoju).

Stwierdzono, że aspekt środowiskowy i społeczny w większym stopniu niż aspekt gospodarczy nie sprzyja zrównoważonemu rozwojowi gmin. Kształtowanie zrównoważonego rozwoju gmin to proces permanentnej zmiany, której poddawana jest przestrzeń. Zauważono, że rodzaj gminy, jej wielkość określona liczbą mieszkańców, położenie gminy w regionie oraz poziom rozwoju społeczno-gospodarczego gminy decyduje w przeważającym stopniu o stopniu zrównoważenia rozpatrywanych zjawisk. Dlatego też, gospodarowanie na tych obszarach zgodne z rozwojem zrównoważonym powinno być podstawowym czynnikiem determinującym kierunki, tempo i zakres rozwoju społeczno-gospodarczego.

Literatura

- Borys T., *Wskaźniki zrównoważonego rozwoju na lokalnym poziomie*, w: *Aplikacyjne aspekty trwałego rozwoju*, red. G. Dobrzański, Rozprawy Naukowe nr 94, Wydawnictwo Politechniki Białostockiej, Białystok 2002.
- Górka K., *Wdrażanie koncepcji rozwoju zrównoważonego i trwałego*, „Ekonomia i Środowisko” 2007, nr 2 (32).

- Hellwig Z., *Zastosowanie metody taksonomicznej do typologii podziału kraju ze względu na poziom ich rozwoju oraz zasoby i strukturę wykwalifikowanych kadr*, „Przeгляд Statystyczny” t. 15, 1968.
- Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007–2013*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2007.
- Podstawy ekonomii środowiska i zasobów naturalnych*, red. B. Fiedor, C.H. Beck, Warszawa 2002.
- Poskrobko B., *Paradygmat zrównoważonego rozwoju jako wiodący kanon w badaniu nowych obszarów ekonomii*, „Ekonomia i Środowisko” 2013, nr 2 (46).
- Williamson J.G., *Regional inequality and process of national development: a description of the patterns*, „Economic Development and Cultural Change” 1965, XIII (4, Part II).

Assessment of the sustainable development level of gminas in Poland

Summary

The aim of the study is to assess the sustainability level of the development of gminas in Poland, while indicating the problems limiting the sustainability of development. For this purpose, the statistical data from the Local Data Bank of the Central Statistical Office were used. On the basis of a development measure the synthetic indicators of economic, social and environmental development were calculated. This indicators enabled to assess the sustainability level in the three aspects and to present the relations between them. The measure of cohesion was used to assess the sustainability level of gminas. Five sustainability groups were identified: very low, low, medium, high and very high. It was concluded that among all the surveyed gminas (2,479), a higher sustainability level demonstrate urban-rural (26.2% of the total number of such gminas) and rural gminas (20.1%) rather than urban gminas (17.9%). It was also pointed out that the environment may be a barrier in the shaping of the sustainable development of gminas.

Keywords: the sustainable development of gminas, the, social and environmental economic development, statistical central office.

Translated by Danuta Kołodziejczyk